

РОЗДІЛ I

Теорія та історія педагогіки

УДК 37.012:316.346.2(09)

Ганна Приходько

Гендерна тематика в історико-педагогічних дослідженнях

Гендерні дослідження в педагогічній науці викликані потребою введення гендерного складника в навчально-виховний процес як парадигмальну характеристику. Дослідження процесу формування і розвитку гендерних аспектів освіти набуває особливої актуальності.

За результатами міждисциплінарної розвідки (гендерних досліджень у педагогічній науці) зроблено огляд сучасних вітчизняних історико-педагогічних праць на гендерну тематику.

Акцентовано на питаннях соціальної статі; аналізу специфічного жіночого освітнього досвіду; життєдіяльності родини із включенням проблем статі; гендерної освіти й проблеми включення гендерного складника до освітніх і виховних процесів.

Визначено, що історико-педагогічні дослідження, у яких розробляються питання соціальної статі або які здійснюються з позиції задекларованого гендерного підходу, мають бути вільні від патріархальних тенденцій та біологізму у викладенні матеріалу.

Ключові слова: стать, гендер (соціальна стать), гендерні дослідження, гендерна тематика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дедалі об'єктивнішою реальністю стає тенденція зближення різних галузей гуманітарного знання.

Це викликано насамперед зміною усталених стереотипів і цінностей щодо відносин у суспільстві, унаслідок якої перед наукою постають здебільшого проблеми, що мають комплексний характер. Такі проблеми можуть, як відомо, вирішуватися в межах відповідних міждисциплінарних розвідок на основі формування цілісної методологічної програми дослідження з використанням відповідних обґрунтованих наукових підходів.

У зв'язку з цим увагу привертають гендерні дослідження як такі, що останнім часом стали невід'ємною частиною педагогічної науки. Гендерна тематика (вивчення проблем соціальної статі) відокремлюється в різних галузях педагогіки, зокрема й в історії педагогіки.

Виникнення цього нового наукового напрямку пов'язане з посиленням суперечностей між реальними трансформаціями гендерних відносин у сучасному українському суспільстві та феноменом відтворення патріархальних стереотипів у взаємодії статей. Здійснення гендерних досліджень у педагогіці передбачає окреслення сукупності освітніх і виховних підходів, які спрямовані на допомогу дітям обох статей почуватися комфортно й справлятися з проблемами соціалізації. Актуальним також є дослідження процесу формування і розвитку гендерних аспектів освіти.

Отже, подальші гендерні дослідження в педагогічній науці викликані потребою введення гендерного складника в навчально-виховний процес як парадигмальної характеристики.

Аналіз останніх наукових досліджень цієї проблеми. Теоретико-методологічні підходи становлення та розвитку гендерних досліджень, зокрема в гуманітарних науках, висвітлені в роботах зарубіжних (Ф. Бабетт, Дж. Батлер, К. Уест, Е. К. Фокс) і вітчизняних (О. Вороніна, В. Гайденко, І. Жеребкіна, І. Кльоцина, І. Костікова) науковців. Педагогічному аспекту гендерної теорії присвячено дослідження Т. Дороніної, Н. Кутової, О. Луценко, Т. Мельник, В. Суковатої, О. Цокур, Л. Штильової та ін. Актуальними, з погляду дослідження історико-педагогічних аспектів проблеми соціальної статі та міжстатевих відносин, є розвідки В. Кравця, Т. Кравченко, О. Петренко, А. Сембрат, Л. Смоляр, Н. Слюсаренко та ін.

Проблеми методології гендерних досліджень у системі історичних наук як суміжних з історико-педагогічними відображено в працях О. Кісь, М. Муравйової, М. Перро, Н. Пушкарьової, Л. Репіної, Дж. Скотт.

Зауважимо: наявність відповідної тематики як нетрадиційної в контексті нагальних питань з історії педагогіки, на нашу думку, є прогресивним і дедалі більше поширеним явищем. Наразі спробуємо простежити гендерну тематику в історико-педагогічних дослідженнях.

Отже, **метою** статті є огляд сучасних вітчизняних історико-педагогічних досліджень на гендерну тематику.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вивчення різноманітної наукової літератури дає змогу зробити деякі узагальнення та визначити питання, пов'язані з проблематикою статі, які розробляються в межах гендерних досліджень у педагогіці й, зокрема, в історії педагогіки.

Т. Мельник ототожнює гендерні дослідження з напрямом наукової діяльності та її соціальної організації, спрямованим на визначення місця, ролі, активності, волевиявлення й самореалізації чоловіків і жінок у змінних історичних умовах соціального буття певної епохи [10, 12].

Мета гендерних досліджень, як стверджує Т. Мельник, полягає в цілісній порівняльній характеристиці відмінностей між самими жінками та чоловіками залежно від їх класу, раси, національної належності, сімейного статусу, місця проживання, віку, конфесійної належності [10, 18].

Вивчаючи специфіку гендерних досліджень, російський науковець О. Вороніна висловлює переконання, що основою їхньої методології є аналіз відносин панування, системи домінування однієї статі над іншою в економічній, соціальній, політичній, культурній сферах за рахунок з'ясування різниці в статусах, ролях та інших аспектах життєдіяльності чоловіків і жінок [16, 105].

Наразі особливістю такого напряму наукової діяльності є перехід від дослідження жіночого та чоловічого досвіду до вивчення взаємопов'язаності й взаємозамінності статей. Унаслідок здійснення гендерних досліджень можливим стає аналіз усього соціального життя людей із позиції їхньої статі.

Отже, історико-педагогічні дослідження мають включати ретроспективу гендерних відносин у процесі навчання і виховання в освітніх закладах.

Зауважимо: на думку деяких науковців, у межах гендерної тематики потрібно уникати розроблення «псевдогендерних» (термін О. Вороніної [16]) питань. Серед таких відзначимо питання статевих відмінностей та основ статевого виховання, які ґрунтуються на біологізаторському підході. Тому не можна уживати поняття «гендер» як синонім біологічної статі чи традиційної соціодемографічної категорії. Гендерний підхід не передбачає дослідження біологічної статі як обов'язкової визначальної детермінанти соціальної ролі та психологічних характеристик поведінки, що є ознакою статево-рольової дослідницької позиції, яка, у свою чергу, передбачає відтворення традиційних гендерних відносин, ролей та стереотипів, пов'язаних зі статтю.

Відповідно до висловлених міркувань уважно проаналізуємо праці з історії педагогіки, у яких заявлено про теоретичне розроблення категорії «гендер».

Аналіз певної частини сучасних вітчизняних історико-педагогічних праць із гендерної тематики, дає нам змогу умовно класифікувати їх за дослідницькими тематичними напрямами, а саме: 1) з історії освіти жінок, їх навчально-виховних потенцій; 2) із життєдіяльності родини із включенням проблем статі; 3) із гендерної освіти та проблеми включення гендерного складника до навчально-виховного процесу.

Розглянемо роботи представників першої групи досліджень. Серед них варто відзначити праці Г. Лактіонової (короткий історико-педагогічний огляд розвитку жіночої освіти), О. Вавілової, В. Вірченко, Л. Глоби, Н. Дем'яненко, Л. Єршової, С. Лисенко, О. Литвиненко, М. Рижкової, Т. Сухенко, Т. Шушари (формування системи жіночої освіти, її становлення й основні тенденції розвитку), О. Аніщенко (розвиток фахової жіночої освіти), С. Івах, Л. Потапюк, І. Стражнікової (освітньо-педагогічний складник жіночого руху), З. Нагачевської (педагогічна думка та просвітництво в жіночому русі).

Слід зазначити, що серед завдань у відповідних роботах не приділялася спеціальна увага з'ясуванню особливостей життєдіяльності чоловіків і жінок. Проте такі науковці, як О. Вавілова, В. Вірченко, Н. Дем'яненко, Л. Єршова, Т. Сухенко, переконані, що тенденція вітчизняної історіографії відтворювати історію освіти на основі дослідження діяльності лише чоловічих закладів видається

необ'єктивною та такою, що дискримінує представників жіночої статі у відтворенні власного освітнього досвіду.

До того ж, у процесі дослідження позитивних ідей вітчизняного досвіду функціонування жіночих закладів освіти у другій половині XIX – на початку XX ст. О. Аніщенко враховує й особливості організації навчально-виховного процесу залежно від індивідуального розвитку та потреб представників обох статей [1].

Уваги та позитивного схвалення потребують праці з історії педагогіки, у яких представлено гендерний категоріальний апарат. Відзначимо, що такі автори, як М. Рижкова, наголошують на зростанні наукового інтересу до гендерної тематики та доцільності розроблення в її межах питання жіночої освіти в педагогічній спадщині. Звернемо увагу на те, що дослідниця визнає гендерну політику важливою сферою суспільної діяльності, при цьому її завдання вбачає у плануванні ролі та місця жінки в нинішній час та майбутньому, спираючись на досягнення минулого [13].

Науковці переконані, що врахування жіночого досвіду в контексті розвитку української освіти й виховання є запорукою утвердження основ гендерної рівноваги, гендерної демократії. Зокрема, С. Івах обстоює потребу застосування гендерного підходу до реформування змісту освіти. Авторка наголошує на потребі теоретичного розвитку та використання гендерного підходу в наступних дослідженнях [4, 3].

З. Нагачевська, досліджуючи розвиток жіночого руху на західноукраїнських землях, аргументує його актуальність потребою *«реконструкції індивідуальних, родинних, громадських і державних співвідносин стійкості як одного з основоположних принципів демократизації та гуманізації суспільства»* [11, 3].

До гендерної тематики вітчизняної історії педагогіки дослідниця К. Кобченко [5, 3] зараховує боротьбу жінок за отримання доступу до вищої освіти. Освітні інтенції жінок та їх прагнення бути освіченими, на думку авторки, є проблемним полем гендерних студій з української історії.

У межах окресленого напряму окремі розвідки демонструють гендерно стереотипізоване висвітлення жіночого освітнього досвіду. Прикладом такого підходу є роботи, котрі зводять доцільність вивчення історії жіночої освіти до інтересів власне самих жінок, які пов'язують із *«природними потребами жінки в прерогативному праві навчати і виховувати дітей»* (С. Лисенко [8]), а з цією метою *«необхідністю виховання самої жінки-матері, берегині, першоприродної виховательки своїх дітей»* (Л. Глоба [2, 63]).

Зазначимо, що, попри відмінність підходів, особливістю певної частини історико-педагогічних досліджень є використання в них категорії «гендер». Для прикладу можна назвати дослідження О. Литвиненко [9], у якому авторка серед ключових слів виокремлює і категоріально об'єднує *«жіночу освіту, жіночу гімназію, гендерний підхід, гендерне виховання»*. Дослідниця декларує гендерний рух як такий, що *«вивчає різні аспекти інтелектуальної та соціальної діяльності жіноцтва»* [9, 121].

Дослідниця, з одного боку, досить правомірно визнає, що врахування історичного досвіду національної освіти сприятиме створенню концепції гендерного виховання, проте з іншого – наголошує, що вивчення педагогічних ідей жіночої середньої освіти сприятиме відродженню культури *статевих взаємин* сучасної молоді. Отже, є підстави вважати, що дослідниця ототожнює поняття *гендер* із терміном *стать* як біологічною категорією.

Підсумовуючи сказане вище, можна констатувати: дослідники історії жіночої освіти здебільшого визнають важливість урахування гендерного категоріального апарату в дослідженні проблем, які вони розробляють. Проте науковці не завжди ґрунтуються на теорії та методології власне гендерних досліджень, а використовують гендерну термінологію, за влучним зауваженням О. Вороніної [16, 101], як більш сучасну та синонімічну питанням жіночої статі.

Розглянемо інший тематичний напрям, а саме історико-педагогічні дослідження життєдіяльності родини. Серед них переважають праці, у яких автори майже не використовують гендерного категоріального апарату, проте так чи інакше торкаються проблем соціальної статі та міжстатевих відносин.

Прикладом таких розвідок є дослідження О. Ярошинської з узагальненням поглядів на інститут батьківства в історії української етнопедагогіки. За рахунок системного аналізу творів усної народної творчості й традицій родинно-побутової культури українців авторка розкрила роль, значення та функції жінки-матері та чоловіка-батька в родині. О. Ярошинська цілком слушно доводить, що саме

перевантаження жінки сімейними обов'язками призводить до негативних наслідків, і наголошує на потребі збалансованої участі у вихованні материнського та батьківського елементів [17].

Проте у висновках дослідниця обґрунтовує доцільність підготовки молоді до виконання традиційних рольових функцій чоловіка і дружини, батька і матері. О. Ярошинська визнає беззаперечний авторитет та право батька на втручання до виховного процесу, жінку авторка порівнює лише з образом берегині роду.

Інша сучасна дослідниця А. Даник, обґрунтувавши доцільність застосування досвіду народної педагогіки в розв'язанні сучасних виховних проблем, наголошує на важливості врахування особливостей віку й, особливо, статі дитини при її підготовці до сімейно-побутової праці в системі родинного виховання. Але враховувати стать дитини дослідниця пропонує з погляду на традиційний розподіл сімейних та побутових ролей/обов'язків: *«відповідно до віку і статі, вони (діти) повинні освоювати ті види робіт, які входять у коло чоловічих та жіночих обов'язків»* [2, 5].

Оскільки ознакою гендерного підходу є завдання формування егалітарних відносин, то диференціація ролей і обов'язків, на нашу думку, дещо суперечить цій концептуальній позиції, будучи патріархальною у своїй основі.

Особливої уваги потребують історико-педагогічні напрацювання авторів-гендерологів. Серед таких уваги заслуговують історичні доробки О. Кікінеджи, В. Кравця, О. Петренко, Н. Слюсаренко.

Зокрема, науковий інтерес, з огляду на представленість гендерної тематики, становлять роботи В. Кравця *«Гендерна педагогіка»*, *«Історія гендерної педагогіки»* [7]. Дослідник зазначає, що здійснив аналіз історії гендерних, шлюбно-сімейних та сексуальних стосунків; представив педагогічний бік цієї тематики в історичній ретроспективі; відтворив становлення гендерної історії і педагогіки в українському суспільстві (з найдавніших часів і до сьогодення).

Особливістю цих видань є широке використання науковцем гендерного категоріального апарату. В. Кравець у своїх дослідженнях висвітлює історико-педагогічні процеси через призму понять *«гендерна стратифікація, гендерна соціалізація, гендерне виховання, гендерна взаємодія, гендерні стосунки»*. Однак проблеми гендерної соціалізації В. Кравець розглядає переважно в площині статевого й сексуального виховання.

У навчальному посібнику *«Педагогіка та психологія: гендерний аспект»*, аналізуючи історію розвитку школи і виховання, його автори В. Кравець та О. Кікінеджи наголошують на наявності *«гендерних тенденцій в історії освіти та педагогічної думки»* [6, 59]. Під цим науковці розуміють питання особливостей навчання та виховання хлопців і дівчат, специфіки їх спільного й роздільного навчання в школі, дошлюбної підготовки молоді. Водночас є підстави вважати, що автори посібника мають на увазі лише специфіку статі в освітньо-виховному просторі й не розуміють «гендерні тенденції» як спрямованість/схильність педагогічної теорії та практики до перебудови традиційних відносин.

Схожий підхід простежується в дисертаційному дослідженні О. Петренко *«Гендерні підходи до освіти та виховання в історії вітчизняної школи і педагогіки (XX століття)»* [12]. Дослідниця окреслює доволі широкий спектр завдань, наголошуючи на тому, що здійснила спробу *«розробити періодизацію розвитку гендерних підходів до освіти й виховання; здійснити гендерний аналіз організації та навчально-методичного забезпечення педагогічного процесу у вітчизняній школі; виділити гендерні тенденції і головні гендерні підходи до освіти й виховання в історії вітчизняної школи і педагогіки»* [12, 2].

Розуміючи під гендерним підходом *«вимір суспільних явищ ..., основою яких є ідея важливості не просто біологічних та фізичних відмінностей між чоловіками і жінками, а культурної і соціальної значущості, яку надає суспільство цим відмінностям...»* [12, 1], дослідниця переважно розглядає питання розвитку жіночої освіти, її змістової та якісної характеристики. Зауважимо, що будь-яку статево специфіку вітчизняної освіти та виховання О. Петренко визначає як гендерний складник. Саме під таким кутом зору авторка запропонувала періодизацію історії школи й педагогіки ХХ ст.; проаналізувала дискусію вітчизняних науковців; з'ясувала особливості державної освітньої політики з проблем спільного/роздільного навчання і виховання дітей обох статей, доцільності їх статевої просвіти.

Вивчаючи історико-педагогічну літературу щодо наявності гендерної тематики, вважаємо за потрібне зупинитися на роботах Н. Слюсаренко [14; 15]. Вона аналізує роль та місце жінки в суспільстві й особливості гендерної соціалізації дівчат в різні періоди історичного розвитку. Вартий уваги

той факт, що дослідниця позиціонує себе як автора гендерної проблематики. Безперечною заслугою Н. Слюсаренко, на нашу думку, є дослідження нею питань характеристики патріархальної свідомості, природи гендерних стереотипів та засвоєння гендерних ролей.

Однак наукові доробки Н. Слюсаренко, що стосуються аналізу соціальної ролі жіноцтва, містять такі вирази, як «представниці слабкої половини людства», «слабка стать» [15, 172]. Певну непослідовність у справі доведення потреби рівних можливостей чоловіків і жінок у суспільстві дослідниця демонструє, наголошуючи на тому, що види трудової діяльності мають бути принципово відмінними серед чоловічої та жіночої статі та закріпленими в процесі їх гендерної соціалізації [14, 239].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати дослідження дають змогу підтвердити факт дедалі більшої поширеності гендерної тематики в сучасній історико-педагогічній науці, що знаменує процес її оновлення в термінологічному та методологічному сенсах.

Наразі огляд сучасних досліджень доводить, що до гендерної тематики в контексті вивчення історії педагогіки мають бути включені моменти, які стосуються використання, тлумачення і розуміння гендерного категоріального апарату. Актуальними для такого роду досліджень є питання соціальної статі; аналізу специфічного жіночого освітнього досвіду; життєдіяльності родини із включенням проблем статі; гендерної освіти й проблеми включення гендерного складника до освітніх та виховних процесів. Одночасно вважаємо, що історико-педагогічні дослідження, у яких розробляються питання соціальної статі або які здійснюються з позиції задекларованого гендерного підходу, мають бути вільні від патріархальних тенденцій та біологізму у викладенні матеріалу.

Отож, можемо констатувати, що в певній кількості праць з історії педагогіки простежуються суперечності між задекларованими гендерними підходами до вивчення історичного освітньо-виховного досвіду та теорією й методологією власне гендерних досліджень. Однак поступове накопичення якісного фактологічного матеріалу й удосконалення термінологічного апарату дасть змогу історико-педагогічній науці перейти на новий рівень осмислення взаємодії статей в історії вітчизняної освіти і виховання з обґрунтованим методологічним та інструментальним забезпеченням.

Вищенаведене актуалізує подальші наукові пошуки з історії освітніх і виховних процесів в контексті гендерних досліджень щодо обґрунтування потреби володіння чітким методологічним знанням нового напрямку наукового дослідження і практичними навичками його реалізації.

Джерела та література

1. Аніщенко О. В. Розвиток професійної жіночої освіти в Україні (друга половина XIX – початок XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Аніщенко О. В. – К., 2000. – 20 с.
2. Глоба Л. Г. Культурно-історичні традиції жіночої освіти в Україні / Л. Г. Глоба // Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – 2010. – № 12. – Т. 2. – С. 63–67.
3. Даник А. А. Формування готовності юнаків і дівчат до сімейно-побутової праці у процесі родинного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Даник А. А. – Кіровоград, 1998. – 18 с.
4. Івах С. М. Проблеми українського шкільництва у жіночому русі Галичини (80-ті роки XIX ст. – 30-ті роки XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Івах С. М. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.
5. Кобченко К. А. Київські вищі жіночі курси в контексті боротьби за освіту жінок в Україні (1878–1920) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. : 09.00.12 / Кобченко К. А. – К., 2004. – 19 с.
6. Кравець В. П. Педагогіка та психологія: гендерний аспект : навч. посіб. / В. П. Кравець, О. М. Кікінеджи. – Тернопіль : Навч. кн., 2004. – 124 с.
7. Кравець В. П. Історія гендерної педагогіки : навч. посіб. / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2005. – 440 с.
8. Лисенко С. Жіноча освіта як шлях підготовки педагогічних кадрів (XIX – початок XX ст.) / С. Лисенко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2010. – Вип. LI. – С. 232–234.
9. Литвиненко О. М. Актуалізація педагогічної спадщини жіночої середньої освіти кінця XIX – початку XX століття в сучасних умовах / О. М. Литвиненко // Освіта Донбасу. – 2011. – № 2 (145). – С. 121–125.
10. Мельник Т. М. Гендер як наука та навчальна дисципліна / Т. М. Мельник // Основи теорії гендеру : навч. посіб. – К. : КІС., 2004. – С. 10–30.
11. Нагачевська З. І. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст. – 1939 р.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Нагачевська З. І. – Івано-Франківськ, 2009. – 39 с.

12. Петренко О. Б. Гендерні підходи до освіти та виховання в історії вітчизняної школи і педагогіки (XX століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Петренко О. Б. – Рівне, 2010. – 43 с.
13. Рижкова М. С. Питання жіночої освіти в педагогічній спадщині другої половини XIX – на початку XX століття [Електронний ресурс] / М. С. Рижкова // Педагогічні науки: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – № 2. – Режим доступу : <http://www.intelect-invest.org.ua/>
14. Слюсаренко Н. В. Праця як засіб гендерної соціалізації дівчат: від витоків до сьогодення / Н. В. Слюсаренко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. – Херсон : РІПО, 2007. – Вип. 2. – С. 233–240.
15. Слюсаренко Н. В. Роль та місце жінки в історії розвитку суспільства / Н. В. Слюсаренко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. – Херсон : РІПО, 2006. – Вип. 1. – С. 172–183.
16. Теория и методология гендерных исследований : курс лекций / [под общ. ред. О. А. Ворониной]. – М. : МЦГИ/МВШСЭН, 2001. – 414 с.
17. Ярошинська О. О. Розвиток поглядів на інститут батьківства в історії української етнопедагогіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Ярошинська О. О. – К., 2005. – 19 с.

Приходько Анна. Гендерная тематика в историко-педагогических исследованиях. Разработка гендерных исследований в педагогической науке вызвана потребностью введения гендерной составляющей в учебно-воспитательный процесс в качестве парадигмальной характеристики. Исследование процесса формирования и развития гендерных аспектов образования приобретает особую актуальность.

По результатам междисциплинарной разведки (гендерных исследований в педагогической науке) представлен обзор современных отечественных историко-педагогических трудов по представлению в них гендерной тематики.

Акцентируется на вопросах социального пола; анализа специфического женского образовательного опыта; жизнедеятельности семьи с включением проблем пола; гендерной и проблемы включения гендерной составляющей в образовательных и воспитательных процессах.

Определено, что историко-педагогические исследования, в которых разрабатываются вопросы социального пола или осуществляемые с позиции задекларированного гендерного подхода, должны быть свободны от патриархальных тенденций и биологизма в изложении материала.

Ключевые слова: пол, гендер (социальный пол), гендерные исследования, гендерная тематика.

Prihodko Hanna. Gender Thematics in the History-Pedagogical Researches. The development of gender studies in pedagogical science is caused by the necessity of introduction of gender component in the educational process as a paradigm characteristic. The study of the process of formation and development of gender aspects of education is of special relevance.

According to the results of interdisciplinary exploration (gender studies in pedagogical science) presented an overview of modern Russian historical and pedagogical works on the presentation of gender issues.

Focused on the issues of social floor, analysis of specific women's educational experience, the life of the family with the inclusion of the gender problem, gender education and the problem of the inclusion of a gender component in educational processes.

Determined that the historical and pedagogical research, in which the development issues of social floor or which are made from a position of declared a gender approach should be free from Patriarchal tendencies and biologism in the presentation of the material.

Key words: sex, gender, gender studies, gender topics.

Стаття надійшла до редколегії
04.02.2013 р.

УДК 378.147.88

Валентина Юнчик

Формування професійної компетентності студентів – майбутніх педагогів – в умовах реалізації Болонського процесу

Сучасна освіта спрямована на формування молодого фахівця, що не тільки володіє певною сукупністю знань, а і є творчою та комунікабельною особистістю. Таким хочуть бачити розвинені суспільства молоде покоління – носієм загальнолюдських цінностей, здатним до саморозвитку і самовдосконалення. Громадянське